

Sammendrag:

Lågen Fiskeelv SA er glad for at vårt krav fra 2008 omsider følges opp av regulant og NVE. Vi støtter at Opplandskraft så raskt som mulig gjør de endringer de foreslår. Men samtidig har vi flere kommentarer til tiltakene, og krever at NVE med en gang starter arbeidet med en varig endring av konsesjonen.

1 GJENNOMFØRING AV VITENSKAPELIGE UNDERSØKELSER

Høringsbrev fra NVE:

NVE har mottatt en søknad fra Opplandskraft (OK) om at et midlertidig manøvreringsreglement ved Hunderfossen kraftverk utprøves i en 5-års periode fra våren 2017 for å samtidig gjennomføre vitenskapelige undersøkelser.

Oversendelsesbrev fra Opplandskraft:

Opplandskraft mener det er hensiktsmessig å gjennomføre en slik flerårig prøveperiode sammen med vitenskapelige undersøkelser for å vurdere effekter og nytte, og avdekke eventuelle behov for justeringer, før det sendes søknad om varig endring av manøvreringsreglementet.

Lågen Fiskeelv SA mener:

Vi finner tiden overmoden for gjennomføring av endringer i gjeldende manøvreringsreglement ved Hunderfossen hvilket har vært uendret siden 1976. Vi har beskrevet i en grundig begrunnelse innsendt til NVE i 2008 om at det må gjennomføres enten a) revisjon av vilkårene i konsesjonen gitt 1960 ut fra § 28 i Vannressursloven eller b) endringer innenfor bestemmelser i gjeldende konsesjon om manøvrering av minstevannføring. Vår begrunnelse for dette er knyttet til flere åpenbare feil og mangler. Det settes stor pris på at det omsider framkommer vilje til at dette følges opp både fra NVE og regulant.

Vi støtter gjennomføring av en prøveperiode med endringer fra gjeldende manøvreringsreglement som beskrevet, og hvor det også samtidig gjennomføres vitenskapelige undersøkelser for å vurdere effekter og nytte. Vi ser at en slik prøveperiode med grundige undersøkelser kan gi viktige innspill i forkant av en framtidig og helt nødvendig endring av forholdene for hunderørretens livsfaser i den regulerte strekningen.

Vi vil spesielt understreke at det ikke framkommer informasjon om faglig oppfølging av en beskrevet prøveperiode. Det omtales gjennomføring av vitenskapelige undersøkelser men altså ikke hvem som skal forestå disse undersøkelsene og heller ikke hvilke metoder som her skal anvendes. Som et ledd for oss å foreta en helhetlig vurdering av tiltaket for beskrevne prøveperiode finner vi det helt nødvendig at den faglige oppfølging / de vitenskapelige undersøkelser redegjøres (se også merknader under pkt. 6).

2 LOKKEFLOMMER – VANDRINGSHINDER VED HØLSAUGET/TUNNELUTLØP

Utdrag fra Opplandskrafts forslag:

«Dersom slike vannføringstopper ikke kommer naturlig i perioden 15. august – 10. september, vil OK slippe lokkeflom på 60 m³/s over ett døgn innen 20. september for å stimulere oppvandringen. Dette har vært nedfelt i den interne manøvreringsinstruksen, og foreslås også i det nye manøvreringsreglementet. Nedtrapping av lokkeflommen skal skje gradvis for å hindre stranding».

Lågen Fiskeelv SA mener:

- i) Spesielt i vannfattige år kan slipp av lokkeflommer begrenset til ett døgn ha begrenset verdi og bør utredes mer innenfor en eventuell flerårig prøveperiode. Gjentakelse av lokkeflommer over lengre tid

må bli ivaretatt spesielt med mye fisk i elva. Vi understreker behov for at det etableres et mer dynamisk manøvreringsreglement.

- ii) Det må avklares virkninger for fisk som står inne i tunnelens åpning og som dermed risikerer ikke å respondere på foreslåtte lokkeflom innenfor ett døgn. Fysiske sperreanordninger er ikke berørt som tiltak. Lågen Fiskeelv vil understreke at innenfor gitte konsesjon fra 1960 (pkt. 5, første avsnitt) framkommer at regulant er forpliktet til å bekoste nødvendige forandringer for å lette fiskens oppgang. Gytetiskens anledning til å vandre inn i selve utløpstunnelen og oppholde seg der har vært påpekt i lang tid uten at noe har blitt fysisk etablert som sperreanordning.
- iii) Tiltaket ivaretar ikke vannføringsbehov for seine gytevandrende fisker helt fram til tidsrommet omkring 1. oktober.

3 VANDRINGSHINDRING FORBI HUNDERFOSSEN

Fra Opplandskrafts forslag:

«Erfaring viser at vann som slippes i flomlukene 3 og 4, synes å ha størst effekt som attraksjonsvann for fisketrappa. I juni 2016 installerte OK en automatisk fisketeller i fisketrappa til en kostnad av ca. 600.000,-. Denne gir helt nye muligheter til å teste effekten av vannslipp, og ikke minst variasjonen i vannslipp, i de ulike lukene på oppvandringen i trappa. OK vil gjennomføre et forsøksopplegg med målsetting å optimalisere vannslippet over lukene for å få best mulig oppgang i trappa. Inntil videre brukes flomluke 4 og 3 som foreslått i det nye reglementet».

Lågen Fiskeelv SA mener:

Lågen Fiskeelv støtter ny teknologi tatt i bruk ved Hunderfossen og at muligheter i en ny automatisk fisketeller kan bidra til å optimalisere vannslipp (blant annet vannslipp over ulike luker) for oppvandrende fisker.

I studier basert på merke-gjenfangstdata av hunderørret i perioden 1966-2003, og hvor mer enn 5500 villfisk inngår med individdata og skjellmateriale, har det blitt undersøkt alder, veksthistorie, smoltalder, gytealder/størrelse, andel flergangsgytere etc. Fra disse undersøkelsene framkommer det at fisketrappa i Hunderfossen kan påvirke «seleksjonsregimet» hos hunderørreten når det gjelder fiskestørrelse. Beskrevne tiltak fra regulant berører ikke denne tematikk. Vi mener at fisketrappens påvirkning på seleksjon kan påvirke hunderørrestammens egenart i en særdeles negativ utvikling.

Manøvreringsreglementet inneholder ingen bestemmelser om fisketrappen. Bygging og drift av fisketrapp er som tidligere nevnt nedfelt i selve konsesjonen, avsnitt 5. Vi understreker at NVE må rette et stort fokus på fisketrappens selektive virkning på fiskestørrelse. Dette ble også vektlagt i vår begrunnelse for vilkårsrevisjon fra 2008, med begrunnelse i flere vitenskapelige undersøkelser. Dette ble også presentert som en problemstilling på seminaret holdt i 2008 i Lillehammer i forkant av vår anmodning av revisjon ble innsendt til NVE.

4 NEDVANDRING FORBI DAM

Fra Opplandskrafts forslag:

«Basert på anbefalinger i Kraabøl et al. (2013, 2015) foreslås tiltak både i form av lokkeflommer, krav til lukebruk og økt minstevannføring.

i) Lokkeflommer:

- I perioden 10.10-25.10 skal det slippes 20 m³/s over isluka i minst to døgn.
- I perioden 5.5-15.5 skal det slippes 20 m³/s over isluka i minst to døgn.

ii) Lukebruk:

- Når vannføringen ved Losna overstiger 150 m³/s under vårmeltingen, skal minstevannføringen på 5 m³/s begynne å slippes over isluka. Vannslippet over isluka økes til minst 20 m³/s når flomvannføringen gjør dette mulig. I et normalt år vil dette bety store deler av mai måned. Etter at minstevannføringen begynner å slippes

over isluka, skal det bestrebes å slippe så mye som mulig av minstevannføringen over isluka videre fram til 30.11. Dette har også vært praktisert i den interne instruksen.

iii) Økt minstevannføring:

Økt minstevannføring fra 1,8m³/s til 7m³/s fra 1. oktober - 5. november, som slippes over isluka, gir bedre nedvandringmulighet for utgytt fisk».

Lågen Fiskeelv SA mener:

I gjeldende konsesjon av 1960 framkommer følgende i pkt 5, første avsnitt (som tidligere nevnt);

«Kraftlaget plikter etter nærmere bestemmelser av vedkommende departement å bekoste bygging, drift og vedlikehold av fisketrapp i Hunderfossen og inntaksdammen samt å foreta og bekoste nødvendige forandringer i elveløpet fra Hølsauget til Hunderfossen for å lette fiskens oppgang under de nye vannføringsforhold».

Vi mener at disse bestemmelser er mangelfulle / ikke dekkende da de ikke beskriver tiltak til fremme av fiskens nedvandring under de nye vannføringsforhold. Vi gjentar at vilkårene gitt i konsesjonen av 1960 bør revideres jamfør vår innsendte begrunnelse i 2008.

Lågen Fiskeelv har følgende merknader til det oversendte fra regulant om tiltak knyttet til nedvandringforholdene forbi dam:

i) Lokkeflommer:

Vi finner det alvorlig at smolt nedvandrer trolig i stor grad gjennom turbinene uavhengig av lokkeflommer. Dette må avstedkomme flere tiltak og utviklingsprosjekter for å motvirke en slik årlig situasjon. NINA har påpekt behov for oppfølgende undersøkelser; «*Behovet for ytterligere tiltak for å redusere turbinpassasje er derfor stort, og dette må løses som et eget FoU-prosjekt..*» Fylkesmannen i Oppland har og gitt pålegg om fysiske sperringer for å unngå turbinpassasjer.

Vi kan ikke se at dette er ivarettatt i søknad fra regulant. Foreslåtte tiltak som også omfatter lukebruk og økt minstevannføring er ikke tilstrekkelig for å bedre forholdene for nedvandring både av voksen fisk og spesielt smolt om våren. Avventing på resultater fra FoU-prosjektet SafePass før det gjennomføres fysiske tiltak i Hunderfossen er for oss vanskelig å akseptere, og vi mener at fysiske tiltak må utføres raskest mulig.

Vi finner at anvendelse av overskuddsvann ikke omtales.

ii) Lukebruk: Vi finner ikke forståelse av denne setning:

«Etter at minstevannføringen begynner å slippes over isluka, skal det bestrebes å slippe så mye som mulig av minstevannføringen over isluka videre fram til 30.11. Dette har også vært praktisert i den interne instruksen».

Ord som «bestrebes» og «så mye som mulig» er ikke mulig for oss å vurdere. Det samme gjelder omtalte «interne instruks» som for oss er ukjent. Vi ber om en tydeligere beskrivelse før tiltaket i sin helhet kan vurderes i en høringsprosess.

iii) Foreslåtte økte minstevannsføring finner Lågen Fiskeelv som et skritt i riktig retning.

iv) Vi stiller et spørsmål til utskiftning av varegrind i Hunderfossen med større lysåpning; hvordan kan slike fysiske tiltak skje uten kontakt med den offentlige forvaltning hos fylkesmannen eller fiskerettshaverne i sammenslutningen Lågen Fiskeelv SA? Vi understreker derfor nok en gang at vilkårene i konsesjonen gitt 1960 mangler bestemmelser om omhandler nedvandringen.

v) Regulant har ingen forslag om å ta i bruk tømmerrenna til å optimalisere nedvandringen over dam for både voksne fisker og smolt. I en forsøksperiode mener vi at tømmerrenna, som i sin tid ble bygd for å slippe

tømmer over dammen hvilket opphørte kort tid etter, bør gis en ny funksjon for å optimalisere nedvandringen og øke overlevelsen. Vi mener at det er beklagelig at dette ikke har skjedd for mange år siden.

5 UTVIDELSE AV GYTEAREAL NEDSTRØMS DAM

Fra Opplandskrafts forslag:

«For å øke tilgjengelige gytearealer, foreslås å øke vannføringen til 7 m³/s i perioden 21.9 til 5.11. Denne perioden dekker all registrert gyteaktivitet (Kraabøl 2006, Kraabøl et al. 2015). Økt vannføring her må ses i sammenheng med at minstevannføringen gjennom vinteren økes til 5 m³/s, noe som sikrer at ingen nye gyteområder vil bli tørrlagt. Dette antas også å gjelde for områder som evt vil bli benyttet til gyting under lokkeflommen på 20 m³/s over to døgn (Kraabøl 2006)».

Fra Opplandskrafts forslag:

«Det foreslås å øke minstevannføringen om vinteren fra 1,8 m³/s til 5 m³/s. I gytetiden fra 21.9 - 5.11 er det som allerede nevnt, foreslått 7 m³/s. Dette foreslås å gjelde også fra 14.6 – 30.6 slik at det er garantert minst 5 m³/s over isluka og 2 m³/s i trappa som åpnes ca. 15.6. Dette siste har allerede vært pratisert i den interne instruksen».

Lågen Fiskeelv SA mener:

Under gytetiden viser det seg med mye overskuddsvann over dam at det skjer gyting over et stort areal på brekket ved den store hølen nedenfor dammen. Når minstevannføringen inntreier seint i gyteperioden går svært mange brukte gytegroper dermed til spille. Tiltaket til regulant oppfatter vi som et skritt i riktig retning.

Regulant påpeker at kultiveringsprogrammet er svært vellykket og sammen med naturlig rekruttert fisk i elva; «--sannsynligvis er like høyt som før utbyggingen...». Regulant skriver videre at det i moderne fiskeforvaltning er ønske om å fjerne eller redusere bruken av settefisk, og i størst mulig grad legge til rette for naturlig rekruttering. Lågen Fiskeelv understreker at det har hele tiden vært en forutsetning at ungeproduksjonen skal være på samme nivå som før utbyggingen av Hunderfossen og Ensbyfallene. Dersom dette reduseres vil dette måtte erstattes sett fra vår side.

6 OVERVÅKNING

Fra Opplandskrafts tiltak:

«Det er klare anbefalinger om at automatisk fisketeller med video bør erstatte dagens praksis som innebærer håndtering, merking og stress av gytefisk (Kraabøl et al. 2015). I 2016 ble det gjennomført registreringer både med fisketeller og i fiskefella, bl.a for å kontrollere kvaliteten på fisketellerregistreringene. Fra og med 2017 vil fiskeoppgangen kun bli registrert ved hjelp av fisketelleren. Den automatiske telleren med sine nøyaktige tidsregistreringer gir også unike muligheter til å teste effekten av ulike vannslipp og lukemanøvreringer på oppvandringen i fisketrappa».

Lågen Fiskeelv SA mener:

Regulant henviser til NINA når det gjelder forslag til endret overvåkningsmetode, og NINA i nevnte rapport (se ovenfor) uttaler videre;

«Hvis man skal fortsette med individuelle merkinger av gytevandrerer bør det stilles som et minimumskrav at merkelister med individdata stilles til disposisjon til alle fagmiljøer som ønsker å bruke disse dataene for å besvare forskningsspørsmål».

Vi oppfatter at det her kan eksistere flere årsaker til at endringer i overvåkningsopplegg foreslås. Vi mener ut fra dette at det er viktig at eventuelle uklarheter innen offentlig forvaltning og vitenskapelige miljøer omkring en langtidsserie om hunderørret ikke må ramme hunderørretens overvåkningsbehov.

Vi ser av pålegg fra Fylkesmannen i Oppland i brev av 5. februar 2016 følgende hvor regulanten imøtekommes med ny overvåkningsmetode og med følgende krav: det skal framkomme individdata på lengde. I tillegg skal det være ønskelig med informasjon om utsatt fisk, villfisk, kjønn, soppinfeksjon og luseforekomst. Lågen Fiskeelv stiller et spørsmål til at «ønskelig informasjon» formuleres i et krav til regulant.

Lågen Fiskeelv må påpeke at innsamling av individdata og individmerking av gytefisk i fiskefelle har vært gjennomført i perioden 1966-2016, og overvåkingen av effekter av blant annet kultiveringsprogram og fisketrapp framstår i dag som unikt internasjonalt. Dette dreier seg nå om en serie som har eksistert i 50 år! En tidsserie som i dag omfatter en slik lang periode framstår i dag nesten uten sidestykke. Lågen Fiskeelv er svært overrasket over at regulant ønsker å endre overvåkningsmetode samtidig som samme regulant søker om å fravike gjeldende manøvreringsreglement for fem år for å gjøre vitenskapelige studier ved forsøk med et nytt prøvereglement. Vi har allerede i pkt. 1 satt fokus på at utsendte informasjon fra NVE ikke inneholder informasjon om den faglige oppfølging av et eventuelt femårig prosjekt med testing av et nytt manøvreringsreglement. Av denne grunn framsetter vi en stor skepsis til den faglige oppfølging og overvåking. Vi er også svært overrasket over at fylkesmannen har imøtekommet regulanten med ny overvåkningsmetode. Lågen Fiskeelv mener at individmerking og innsamling av individdata (herunder skjellmateriale) må videreføres 5-10 år dersom regulant skal gjennomføre et femårig prosjekt med testing av et nytt manøvreringsreglement. Endring av overvåkningsmetode vil redusere mulighetene for å få en best mulig evaluering av et nytt prøvereglement.

Lågen Fiskeelv understreker spesielt at individuell merking og skjellprøvetaking bør opprettholdes bl.a. for å kunne vurdere utviklingen av flergangsgytere i bestanden. Ørret kan gyte flere ganger og hos hunderørrestammen er opptil fem gytevandrerer registrert med et hvileår imellom. Det er knyttet bekymring til en utvikling hvor andelen flergangsgytere hos hunderørret har gått tilbake etter utbyggingen. Dette vil være en uheldig langtidsvirkning og dette kan ikke dokumenteres på noen annen måte enn individuell merking og gjenfangst i fisketrapp sammen med skjellanalyser som vil kunne dokumentere gytevandring uten at fisken forserer trappa.

DAGENS STATUS FOR HUNDERØRRETSTAMMEN

Regulant skriver at Hunderørrestammen er i positiv utvikling målt ut fra oppgangstall i fisketrapp. Videre framholder regulant at andel utsatt fisk har vært under 35 % av oppgang i trapp gjennom de siste tre år. De mener at denne utviklingen bidrar til å gi et bilde av Hunderørrestammen som livskraftig. Dette brukes som argument for ikke å benytte § 28 i Vannressursloven.

Lågen Fiskeelv mener at det er mange faktorer som innvirker på så vel oppgangstall så vel som andel utsatt versus villfisk og dermed oppfatning av graden «livskraftig». Vi vil her kun framsette en av slike faktorer (for å understreke en kompleksitet som ikke skal undervurderes); Vi utarbeidet driftsplan for vassdraget i 2001 og fikk i denne forbindelse satt fokus på betydningen av utsettingssteder for å oppnå resultater av settefisk. I dette tidsrommet (omkring 2000 og 2001) ble derfor opp mot 10 000 enheter utsatt nedenfor dam. Vi viser til diagram som viser dette i detalj i vår begrunnelse innsendt til NVE i 2008. Valg av utsettingssteder endret seg igjen senere med økte utsettinger ovenfor dam. Likevel viser oppgangstallene i tidsrommet 2005 og 2006 et

høyt antall og som bare har blitt overgått med 2015-oppgangen. Begge årene, 2005 og 2006, hadde en overvekt av utsatt fisk. Begge årene hadde også svært ulike vannføringsforhold. Vi mener derfor at regulant skal være varsom med å tegne et positivt bilde av forholdene for naturlig rekruttert fisk og enkle forklaringer. Valg av utsettingssteder har vært kjent i lang tid etter at Per Aass gjennomførte sine grunnleggende studier og det er derfor bemerkelsesverdig at denne kunnskap ikke ble tatt i anvendelse (i utsettingspålegg). Vi har imidlertid forståelse for at det kan være et argument for «dempe» effektene av settefisk ved bevisst å unngå et optimalisert utsettingsregime hvor andel utsatt fisk kan bli «for høy». Med dette eksempel mener vi at dagens status kan langt fra avklares som livskraftig og hvor det er en rekke faktorer spesielt knyttet til bevaringen av Hunderørretens egenart over lang tid. Dette dreier seg blant annet om effekter av kultiveringsprogrammet som innebærer at naturlig seleksjon på gyteplass er fjernet så vel som at fisketrapp påvirker seleksjonen på fiskestørrelse (på en kunstig måte). I et lengre tids bevaringsperspektiv framstår en rekke bekymringer knyttet til Hunderørreten og virkninger av Hunderfossen kraftverk. Vi fastholder derfor krav om revisjon av vilkårene i konsesjonen av 1960 for å få gjennomført en mest mulig helhetlig gjennomgang av de langsiktige vilkårene for denne særegne og nasjonalt verneverdige Hunderørretstamme.

Med hilsen

For Lågen Fiskeelv SA

Oddgeir Jørstad , leder sone 1

Svein Løken, leder sone 2 og Lågen Fiskeelv Sa

Finn Audun Grøndahl, sakkyndig